

3.4. ПОЛІТИЧНЕ ПРОЕКТУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО УКРАЇНИ

Кіпень В. П.

Майбутнє стає найбільш цінним здобутком, а боротьба за нього – основною ареною і глобального, і регіонального, і внутрішньо-національного протистояння. Майбутнє приходить до тих, хто готується до нього і працює з ним. Ігнорування майбутнього призводить до застрягання у сьогодні або повернення в минуле. Робота з майбутнім – це не стільки його прогнозування, скільки інтелектуальне стратегування і політичне проектування.

Україна у ХХ столітті з великими муками відстоювала своє майбутнє, власний суверенітет над майбутнім. Після отримання політичного державного суверенітету прогнозували майбутній бурхливий розвиток і створення багатого демократичного суспільства, що дозволить впевнено увійти у майбутнє. Та ні правлячі групи країни, ні саме українське суспільство до майбутнього виявилися неготові. Закінчували ХХ століття в постсовковому депресивному стані повільного освоєння ускладненого і часто незрозумілого, неочікуваного та небажаного сьогодні. Пробудження і прорив до світлого майбутнього через мирну Помаранчеву революцію на початку нового століття завершився реваншем сил минулого через п'ять років. Перші два десятиліття ХХІ століття поставили країну перед загрозами такої сили, що знову під питанням стоять і майбутнє держави, і майбутнє суспільства, і майбутнє нації. Це виклик для народу, для політичного класу, для кожного громадянина. Потребу у власному позитивному спільному відкритому майбутньому українські інтелектуали усвідомлюють як задачу життєвої важливості. «Історія України не раз вже доводила – позитивне майбутнє можна створити лише разом, лише як своє, лише як оперативно відкрите. Якщо майбутнє стає привілеєм меншості, воно швидко стає негативним майбутнім для більшості. Чуже майбутнє, хай навіть списане з найкращих весесвітніх зразків, ніколи не буде реалізоване ефективно, бо йому не просто забракне енергетики носіїв, йому забракне дій з корекції. Ті, хто не вміють творити, не будуть уміти і корегувати створене. Реформи без інновацій приречені на поразку. Відтак «інновації» – це виникнення інакшого, їх не треба плутати з традиційно вживаними «інноваціями» як появою нового, що дуже рідко буває інакшим. Закрите майбутнє не дає можливості працювати з ним – ані на рівні теорії, ані в комунікації обговорення, ані в легітимному просторі всезагальної реалізації. Закрите майбутнє не може бути певним. Закрите майбутнє не може бути складним. Лише процес узгодження різних майбутніх

ускладнює майбутнє настільки, що воно стає складнішим за теперішнє, а значить, стає привабливим у світі, що ускладнюється. ...Привілейоване майбутнє ніколи не має шансу реалізуватися для всіх. Привілейоване майбутнє завжди породжує протидію гнобленню. Тобто саме привілейоване майбутнє породжує на противагу собі революційне майбутнє, а це означає бунти, протистояння, війни, жертви, руйнування. Лише спільне майбутнє має шанс на успіх. Відтак майбутнє України має стати власним, відкритим, спільним. Це і є справжньою умовою незалежності України... Незалежність України – це незалежність її майбутнього [1].

Попри такі попередження і запропоновані програмні установки ця задача залишається невирішеною. Однією з головних причин цього є погане усвідомлення необхідності зосередження на такій роботі і громадського експертного середовища, і наукової спільноти, і правлячого класу країни. Напевне, в силу незатребуваності глибоко пророблених проєктів майбутнього України від здавалося б головних споживачів – політиків, урядовців – у нашій політичній науці продукти політичного стратегування і проєктування практично не виробляються. Хоча зустрічаємо немало документів з претензійними заголовками «стратегія», «проєкт перезаснування України», «національні проєкти розвитку» тощо, їх знаність, впізнаваність, а, отже, і консолідуюча роль у мобілізації суспільства на творення спільного майбутнього відсутня. В суспільно-політичному дискурсі проєктування майбутнього України також практично поза увагою. Маємо фактично проєктний вакуум щодо майбутнього українського народу і держави. Ситуація вимагає реагування і виведення проблеми в суспільний дискурс.

Спробуємо прояснити теоретичні напрацювання щодо роботи з майбутнім та місце в цьому політичному проєктування. Відштовхуючись від цього, розглянемо домінантні політичні проєкти розвитку країни в політичному полі за останнє десятиліття та їх трансформацію від Революції гідності 2013 року і виборчих циклів, окреслимо проєкції (тою чи іншою мірою артикульовані в суспільстві) політичного майбутнього України, політичних акторів після президентських виборів 2019 року.

Політичне проєктування як інструмент політичної діяльності активно використовується в сучасних реаліях. Особливо зросла затребуваність на нього з глобальною тенденцією технологізації суспільних і політичних процесів. Проєктний підхід доволі широко застосовується в державному будівництві, в розробці державної політики в багатьох країнах. Часто бачимо його також в партійно-політичному виконанні. Більш широко проєктування стало

затребуваним і втілюваним практично в усіх сферах людської діяльності – від бізнесу до культури чи військової справи. Проте політичне проектування майбутнього має певні відмінності від такої роботи в інших сферах, розуміння яких важливе для ефективного застосування.

При широкому вживанні цієї категорії на практиці розуміння змістовного наповнення її залишається нерідко суперечливим та розмитим. Чіткого розуміння сутності цієї процедури, її принципової відмінності від термінологічно близьких та схожих понять політичного прогнозування та планування, політичного стратегування в політичній науці, і тим більше акторами політичного життя все ще не вироблено. Все це сигналізує про проблеми політичної науки щодо концептуального теоретичного розуміння цього феномену, підходів до практичного призначення та позиційного розмежування з іншими категоріями.

Науковий інтерес до політичного проектування уже досить стійкий. Серед зарубіжних дослідників політичного проектування відомі Ф. Авчібуджи, Г. Бенвеністе, Х. Керзнер, Р. Левітт, Н. Мартін, Д. Метзчер, Ф. Олмендінгер, Р. Дж. Опп, М. Пеннінгтон, В. Скотт, Дж. І. Скок, Дж. Террієр, Ф. Фішер, Д. Форестер та інші. Розробляється ця тема і пострадянськими дослідниками – М. Грачевим, Н. Борисовим, Д. Єжовим, К. Лістратовим, А. Логуновим, М. Макаровим, Т. Мітрохіною, М. Мухудадаєвим, Г. Пушкарьовою, В. Якуніним та іншими [2, 3, 4, 5].

Формується кластер дослідників політичного проектування майбутнього в Україні. До нього входять Т. Бутченко, В. Горбулін, Ю. Чудновський, С. Дацюк, В. Нікітін, Г. Почепцов, К. Вороніна та низка інших теоретиків і практиків [6, 7, 8, 9, 10, 13]. Ми зверталися до зазначеної теми в порівняльному аналізі проектів ЄС і Росії щодо України [11]. Правда, методологічні підходи, теоретичні наголоси і практична орієнтованість досліджень до якогось спільного знаменника не може бути приведена.

З останніх публікацій виділяються роботи трьох відомих в Україні і поза нею аналітиків – Г. Почепцова «Управління майбутнім» (2019), В. Горбуліна «Хроніки передбачень: 2006–2017» (2017) та С. Дацюка цикл статей і виступів за 2014–2019 рр.

Г. Почепцов розглядає конструювання майбутнього як певний інтелектуально-технологічний процес. Він має виходити з визначених стратегічних горизонтів, які виростають як спосіб подолання невизначеності. Стратегія може реалізуватися через сценарний інструментарій, що виступає варіантом стратегічного відслідковування і моделювання можливого майбутнього. Спи-

раючись на родоначальника проектування сценаріїв майбутнього, П. Шварца виділяє три види одиниць, «будівельних блоків» сценаріїв – передбачувані елементи, критичну невизначеність та, головний, рушійні сили (drivers). Підкреслює, що сценарний підхід направлений не на передбачення майбутнього, а на підготовку топ-менеджерів до прийняття рішень в нових умовах, якщо вони наступлять. Відомі й обмеження чи слабості сценарного інструментарію. Підхід цього автора впевнено можна віднести до розряду глобального прогнозування з включенням до розгляду стратегічних проектів (як мега проектів, так і проектів національного рівня). До сильних сторін належить поєднання аналізу трендів з інструментарієм створення майбутнього. Управління майбутнім, за Г. Почепцовим, – це універсальний спосіб роботи з передбаченням, проектуванням і створенням змін у будь-яких сферах – від національної безпеки до бізнесу і кліматичних змін [7].

Принципово інший підхід у В. Горбуліна. Він є глибоким аналітиком-прогнозистом і майстром практичного прикладного аналізу безпекових питань. Його статті, присвячені гібридній хаотизації світоустрою, демонструють точний прогнозний аналіз конкретних ситуацій з начерком практичних кроків для упередження чи мінімізації негативних наслідків та позитивної стратегії адекватних реакцій на виклики та загрози. Водночас теоретичний інструментарій власне автор не виявляє окремо, публічно представляючи лише результати зробленого. Така прикладна актуалізація його передбачень вигідно відрізняє автора від сухих академічних напрацювань, бо має додатково потужний елемент переконання, а отже, впливу на тих, хто приймає рішення. Метод В. Горбуліна можна було означити як прикладний прогнозний аналіз оперативного майбутнього з використанням сценарних підходів [8].

Окремо стоять роботи українського філософа-інтелектуала С. Дацюка, члена київського клубу вчених і візіонерів, об'єднаних в «Foundation for Future» (FFF) [12]. Автор пропонує дуже креативну методологію цивілізаційного проривного розвитку, задіюючи вищий рівень мислення – соціально-філософської мислєдіяльності через стратегування майбутнього. Підхід досить системно прописаний на трьох рівнях теоретичного концепту, задіяних у проектуванні механізмів та пропозицій суспільно-політичного характеру щодо здійснення необхідних інновацій для вписування в майбутнє сучасних українського суспільства і держави.

Одразу зафіксуємо первинну посилку автора: вищим рівнем роботи з майбутнім є стратегування. Воно не має нічого спільного з програмуванням, проектуванням чи плануванням. Стратегія – це не програма, не проект і не

план. Стратегія – принципово інакший інструмент роботи з системою. Стратегія – це орієнтація системи в усьому просторі і в тривалому часі через всю сукупність реальності (нове уявлення), яка дає змогу перегравати стратегічного суперника. Стратегія складається з концептуальних стратегем, тобто принципів нормування реальності (нове уявлення) задля власних цілей. Стратегія потребує програм, проектів та планів, але принципово не містить їх у своєму змісті і не зводиться до них. Тоді як проект – це бачення об’єктивної майбутнього, перспективне бачення об’єкта та / чи об’єктної сфери діяльності. Авторська теорія багаторівневого стратегування пропонує виділення його трьох рівнів – публічного, інституційного та елітного.

Більшість уявлень про стратегію наших політиків є неадекватними, бо не базуються на теоретичних знаннях. Водночас існують проблеми, які принципово неможливо вирішити без наявності стратегії. Стратегування як політична діяльність не могло бути ефективним, бо такі цілі політиками чи бізнесменами ніколи і не ставилися [9]. Таким чином, політичне проектування має окремий предмет і підходи, є доповнюючим до стратегування майбутнього і має бути підпорядкованим йому.

Дослідники дійшли вже консенсусу щодо розрізнення політичного проектування і прогнозування. Проект, на відміну від прогнозу, характеризується більш високим ступенем перевірюваності і прагматичності, оскільки найбільш близький до гіпотетичної реальності майбутнього. Щодо змісту проекту, то він може бути порівняний з реалістичним сценарієм розвитку політичної дійсності. Не тотожна ця категорія і з поняттям політичного моделювання. Політичне проектування не є процесом складання ідеалізованих концептів майбутнього (моделюванням політичної дійсності), а пропонує конкретну практичну орієнтацію на політичне майбутнє, яка несе в собі і тактичні складові, і, що найбільш важливо, стратегічне мислення. Політичне проектування також відрізняється від політичного прогнозування, оскільки включає в себе «управління ризиками», а не фантазію про політичні реалії майбутнього [10].

Т. Мітрохіна розрізняє прогнозування та проектування як принципово різні види робіт, дає важливі змістовні доповнення поняттю політичний проект. Підкреслюється, що прогноз – це судження ймовірного характеру про можливий стан об’єкта в короткостроковій, середньостроковій або довгостроковій перспективі. Відповідно, прогнозування – це процес розробки судження ймовірного характеру про можливі стани об’єкта. Своєю чергою, проект – це пропонування до виробництва або вже вироблений політичний продукт, характеристики якого задаються поданням суб’єкта проектування

про ідеал геополітичного майбутнього, метою, оформленою в раціональних термінах, очікуванню певного ефекту від реалізації проекту, об'єктами зовнішнього світу, на які проект спрямований, засобами й умовами, передбачуваним результатом, термінами, алгоритмом і каналами реалізації проекту. Під політичним проектуванням розуміється діяльність, направлена на створення певного продукту / об'єкта, що володіє заданими нами властивостями і якостями, відповідно до суб'єктивно побудованого розуміння непублічно заявленого результату або мети, необхідних для отримання та утримання політичної влади, при заданих обмеженнях у ресурсах і термінах, а також вимогах до якості і допустимого рівня ризику [4, с. 113–114]. Політичний проект, на відміну від прогнозу, завжди наповнений ціннісними установками самого суб'єкта проектування – уявленням суспільства, про прогрес, місце країни в сучасному світі, про ідеал. Консервативні або ліберальні цінності суб'єкта проектування, формуючи його картину світу, визначають політичне облаштування життя, цілі і спрямованість політичних змін – загалом зміст політичного проекту.

Позиція ця може бути прийнятною, правда, при знятті установки на віднесеність проектування лише до сфери геополітичного майбутнього. Політичний проект може бути сформований на глобальному, крайньому, локальному рівнях, мати як зовнішньо-політичну, так і внутрішньо-політичну спрямованість. І ще одне зауваження: на рівні геополітичного суперництва проектування у всіх внесених у нього суб'єктів має зазвичай «непублічно заявлені результати» (розходження між деклараціями і фактичними цілями), але для внутрішньо-національного проектування майбутнього закритість, непублічність проекту шкодить його втіленню і при виявленні такого «обману» приведе до поразки відповідальних за це політичних сил.

Дехто схиляється до думки, що політичне проектування майже тотожне політичному плануванню. Д. Єжов політичні проекти називає реалістичними сценаріями політичних процесів майбутнього, в результаті яких створюється багатоскладовий прогнозний продукт передвказаного типу, сконструйований шляхом застосування спеціальних технологій. Акцент у цьому процесі зміщений із цілепокладання та ідеалізації на оптимізацію політичних інститутів та процесів [3, с. 54]. Інші дослідники наголошують на близькості проектування до політичного управління, на менеджерському підході до даного поняття. Так, Г. Пушкарьова вважає, що політичне проектування копіює багато теорій з управлінської науки та інструменти проектного менеджменту можуть бути застосовані насамперед у державному управлінні та державній службі [5, с. 49].

Можна погодитися з дотичністю до політичного проектування елементів планування та управління. Особливо через закладання в політичний проект управління ризиками при його втіленні. Це визначає складнокомпонентну, синтетичну природу політичного проектування. Проте було б помилкою зводити категорію політичного проектування до менеджерських підходів.

Узагальнимо аналіз наявного дискурсу щодо суті, змісту та особливостей політичного проектування.

Таким чином, політичний проект – це політичний продукт, сконструйований суб'єктом (чи для суб'єкта) політики на основі його бачень бажаного майбутнього, його ціннісних установок і цілей, орієнтований на практичну втілюваність і очікуваний результат. У ньому присутні компоненти стратегії та сценарні позиції для реалізації. Містить наявні передбачувані елементи, роботу з невизначеністю відповідних драйверів. Може бути з різною глибиною та деталізацією продуманий і з різною чіткістю усвідомлюваний. Політичний проект об'єктивно і неминуче існує в конкурентному політичному середовищі і має реагувати на виклики та загрози, включно й управління ризиками.

З такого авторського бачення розглянемо ті політичні проекти в українському політичному житті, що визначали хід і результати політичних процесів впродовж останнього десятиліття.

Після перемоги на президентських виборах у 2010 року В. Януковича над Ю. Тимошенко за кілька років практично весь контроль над політичною та економічною системою країни перейшов до так званого «донецького клану». Був взятий реванш за поразку під час Помаранчевої революції 2004 року і романтичний та незабезпечений ресурсами й незахищений від ризиків протидії проект президента В. Ющенка стрімкого оновлення країни та максимального наближення до ЄС та НАТО закрито. Суспільству був запропонований новий політичний проект. Він мав всі ознаки гібридного. Базовий принцип, покладений в основу конструкції і проголошений публічно, – принцип прагматизму. Майбутнє бачилося його творцям із партії регіонів і «сім'ї» як розрахована на тривалий час ситуація повного владного контролю над суспільством, забезпечення суспільно-політичної стабільності через нейтралізацію опозиції, контроль над медіапростором та разовими соціальними акціями підтримки населення. Обмежена суб'єктність конструктора проекту вимагала врахування тих проектів щодо України, які мали зовнішні гравці – Захід і Росія. Для Заходу і надходження макрофінансової допомоги залишили євроінтеграційний курс і обіцянки підписання Угоди про асоціацію України з ЄС.

І впродовж трьох років імітували євроінтеграцію. Саме тоді для заспокоєння Росії, яка цьому правлячому клану виявилася близькою за ментальністю і методами правління, була відкрита економіка, прив'язана до російського ринку і газової труби, фактично знято бар'єри на культурно-інформаційну домінантність російського та російськомовного продукту. В безпековій сфері проголосили курс на нейтралітет. У квітні 2010 року В. Янукович підписав так звані Харківські угоди про перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України у Севастополі до 2042 року в обмін на здешевлення для України російського газу і фінансову позику у 3 млрд доларів.

До 2013 року цей проект можна було б назвати «Баланс і контроль». Оптиміальний сценарій передбачав урівноваження тиску з двох протилежних сторін і ухиляння від визначеності та обіцянок, які вимушено давалися і європейцям, і росіянам. Це та неpubлічна складова проекту для «своїх», що включена в нього «за замовчуванням» і оцінювалася ними як верх мудрості і дипломатичної хитрості. Для внутрішнього користування суспільству був запропонований принцип «живіть як хочете, лише не влізайте у справи влади та інтереси «сім'ї».

Повний крах цього проекту уже в 2013 році обумовлений низкою грубих прорахунків його творців. Насамперед фактично була відсутня його стратегічна складова, адже не можна вважати стратегією невизначеність щодо базових орієнтирів майбутнього країни. Напевно можна назвати проект В. Януковича і проросійської партії регіонів «Україна без майбутнього». Зроблені також принципові прорахунки в допущеннях щодо дій як зовнішніх гравців, так і внутрішньої реакції суспільних сил та політичних конкурентів. Росія не збиралася задовольнятися неявним контролем над Україною, а тим більше рахуватися з продажним і корумпованим її керівництвом і давно готувалася до радикального розв'язання «українського питання» методами гібридної агресії. Європейський Союз, який довго закривав очі на необов'язковість українського правлячого класу, після офіційної відмови голови уряду 29 листопада 2013 р. підписати практично узгоджений документ Угоди про асоціацію, відмовився надалі мати справу з цим керівництвом України. Зростає давно невдоволення більшості суспільства тою реальністю і тим майбутнім, які творив режим В. Януковича і «донецький олігархічний клан», вилилося в суспільний протест. Після спроб силою роздавити мирний протест Євромайдан переріс у Революцію гідності. Робота з кластером невизначеності, з якого вплив «чорний лебідь» реакції українського суспільства, виявилася провальною. Режим впав, його творець втік у Росію. Та за 2004–

2014 роки протистоянь Україну зуміли штучно поділити на захід і схід залежно від сприйнятих проєктів майбутнього.

Скориставшись слабкістю України та її нового політичного керівництва імперський режим Кремля запустив на повну силу проєкт розчленування країни та повного підпорядкування Росії. Весною 2014 року був анексований Крим під прикриттям фейкового референдуму. Одночасно було запущено проєкт «Новоросія» з від'єднання від України так званими сепаратистами семи областей Південного Сходу країни – від Харкова до Одеси і створення маріонеткових «республік». Гібридна війна проти України з метою позбавлення її суверенного майбутнього ввійшла у відкриту фазу. Влітку почалися повномасштабні бої українських сил з російськими та сепаратистськими збройними формуваннями на Донбасі. Лише відчайдушний порив об'єднаного смертельною небезпекою українського суспільства, яке витворило з себе потужні суспільні рухи добровольчих батальйонів та військового волонтерства, які буквально на ходу відроджували доведені до втрати боєздатності ЗСУ, зупинив навалу і зруйнував проєкт «Новоросія». Під окупацією в так званих ЛДНР опинилися лише до третини територій Донецької і Луганської областей.

На фоні війни на сході, загроз розширення експансії і колабораціонізму багатьох представників Партії регіонів та компартії, сформованого під час Революції гідності суспільного запиту на очищення системи влади та проведення справжніх реформ європейської спрямованості, вимог здійснення декомунізації та дерусифікації суспільства, представники опозиційних попередньому режиму політичних сил мали запропонувати нові проєкти майбутнього України. На жаль, сам Майдан, основу якого склали громадські активісти проєвропейської спрямованості, не зумів вийти самостійно на політичний рівень представництва, напрацювати і сконсолідовано відстояти власний проєкт майбутнього України. Ініціативу перехопили близькі до Майдану політичні партії. Позачергові президентські вибори у травні 2014 року та парламентські у жовтні цього ж року закрили важливе насамперед для міжнародної спільноти питання щодо легітимності влади у Києві. Водночас вони ж делегували новобраному вже в першому турі Президенту П. Порошенку, його політичній силі та партіям-союзникам, що пройшли у парламент право на представлення і втілення нового проєкту майбутнього України.

Такий проєкт поступово вимальовувався із дій і заяв Президента та владної коаліції в парламенті. Найперше було чітко заявлено про стратегічний курс внутрішньої і зовнішньої політики на рух країни шляхом побудови

суспільства європейського зразка з орієнтацією на євроінтеграцію і перспективою входження в НАТО та ЄС. Україна подавалася як східний форпост західної демократії, що протистоїть гібридній хаотизації світу Кремлем, спираючись на підтримку союзників. Це сильна країна у безпековому плані з сучасними збройними силами, яка завершить протистояння з Росією перемогою і відновленням територіального суверенітету. Це єдина і сконсолідована країна з відновленою національною ідентичністю, історичною пам'яттю, сучасною розвиненою культурою.

Гіпотетична реальність майбутнього України представлялася як повноправного члена європейської цивілізації серед розвинутих демократичних країн. Проведені глибокі реформи надали динамізм розвитку країни, забезпечили верховенство права та економічні здобутки для достойного рівня життя людей. Політична система демократичного зразка ефективно функціонує, влада поставлена під громадський контроль. Соціальні інновації, опираючись на вивільнену Революцією гідності суспільну енергію громадян і громад, дають потужний стрибок країни в суверенне майбутнє.

Більшість української громади з ентузіазмом сприйняла такий проект розвитку країни від нової влади. За перші два роки на цій хвилі і під пильним оком громадянського суспільства було запущено багато прогресивних реформ. Проте їх поглиблення в реалізації наштовхнулося на потужний спротив консервативних представників владної старої системи, окремих суспільних груп. Оновлення країни поставило під загрозу їх привілеї чи тіньові доходи. Стали системними тиск і переслідування громадських активістів, наступ на інститути громадянського суспільства. Уже з 2017 року проявилися гальмування і відкат від заявлених цілей, багато прогресивних змін підмінялися їх імітацією. Глибоке очищення й оновлення суспільної системи замінялося патріотичними гаслами. Впроваджувався психологічний тиск на тих критиків влади, хто закликав повернутись до виконання наказів Євромайдану. Їм клеїли ярлики «агентів Путіна». Недолюстрована влада переорієнтувалася знову на особисте збагачення. Країну деморалізували численні корупційні скандали. Правоохоронні органи і судова система не забезпечували належного розслідування і покарання навіть за резонансні злочини. Ситуаційні альянси Президента з дискредитованими экс-регіоналівським політиками чи певними олігархами викликали нерозуміння, невдоволення та протест патріотів та активістів. Суспільна недовіра до інститутів політичної влади наростала з кожним роком, поки не стала повністю домінуючою в масовій свідомості. На реальні об'єктивні збої в реалізації заявленого проекту накладалася

потужна інформаційна дискредитація влади від політичних супротивників всередині країни та відкритих ворогів українського майбутнього. Рушійні сили нового проекту, які були і у владних коридорах, і в громадянському суспільстві вичерпали свою енергію. За 5-річний період майданівський проєкт майбутньої України був трансформований у владний проєкт консервативно-еволюційного руху країни з націонал-патріотичною риторикою. Засвідчило це і гасло президентської кампанії – «Армія. Віра. Мова». Його провал відбувся на чергових президентських виборах.

Входження країни в новий виборчий цикл в 2019 році різко загострило політичне протистояння. З драматичною гостротою постало питання про нові обрії майбутнього. Усвідомлення достатньо радикальних змін не лише в політичному ландшафті країни, а й у зсувах у популярності політичних проєктів бачення майбутнього України стало критично актуальним. Очікувані переформатування політики держави, і навіть більше, політичної системи та державних інститутів після виборів Президента у квітні 2019 року неминучі з приходом нової і в багатьох аспектах все ще слабо ідентифікованої політичної сили – так званої «команди ЗЕ». Додає напруги і тривоги за майбутнє країни і наступний раунд виборчих перегонів – дочасні парламентські вибори влітку 2019 року. Результати цих виборів також можуть стати визначальними у формуванні домінуючої конфігурації політичної влади на найближчі роки, а отже, і визначальними для домінуючого проєкту розвитку країни. Одне зараз повністю стало ясним: країна, її політична система, суспільство загалом перейшло від попередньої парадигми розвитку, заданої Президентом П. Порошенком та його політичними союзниками після Революції гідності, до ситуації повної невизначеності з проявленням нових ймовірних парадигм розвитку. Україна знаходиться в певній точці біфуркації, коли попередня стабільність і певна визначеність політики, як би їх не оцінювати, мусять змінитися.

Звичайно, політичний, а тим більше суспільний розвиток, має потенціал інертності, за яким стоять як певні політичні сили з їх раніше усталеними правилами гри, так і суспільні групи більш консервативного спрямування. Тому зламати докорінно порядок денний політики держави зовсім непросто. Тим більше, що вибори показали досить стійку підтримку попереднього Президента і його курсу на рівні чверті тих, хто голосував у другому турі. За цією парадигмою майбутнього розвитку, яку ми означили як консервативно-національно-проєвропейською, залишаються шанси бути суттєво присутньою в оперативному майбутньому. Вона може чинити вплив на інші конку-

рентні їй проекти розвитку країни. Силу цього впливу детермінуватимуть кілька чинників. Це і ребрендинг політичної сили П. Порошенка, створення чи точніше переназвання Блоку Петра Порошенка в партію «Європейська солідарність» з очищенням від токсичних для громади осіб у ній. Це і результати нових парламентських виборів як можливість сформувати сильну фракцію, і дії та політика, вдалі чи невдалі, нового президента В. Зеленського, і, звичайно, зовнішні впливи на загальну ситуацію з боку Росії та західних партнерів. Водночас треба враховувати, що такий проект майбутнього втратив свою домінантність в українському суспільстві як мінімум на певний час, якщо не назовсім. Передусім через непослідовність, почасти нерозбірливість політики, нерідко розходження реальних дій з декларованими цілями, корупційні скандали навколо топ-чиновників, внутрішній спротив значних суспільних груп проти низки реформ, що посягали на їх інтереси і привілеї, і потужні інформаційні атаки з різних сторін.

Українське суспільство на президентських виборах 2019 року переконливо показало неприйнятність для нього попередньої політичної парадигми і вибрало зміни. Додатково можна аналізувати причини цього та зараз важливіше осмислити наслідки. Ключовий висновок – це затребуваність більшістю суспільства змін у трьох основних напрямках політики. Проведення політики більшої соціальної справедливості та забезпечення благополуччя і вищих доходів соціальних верств внизу суспільної піраміди, не зважаючи на суперечність розумінь цього різними групами. Оновлення влади та її очищення для забезпечення ефективного суспільного розвитку і перспективного майбутнього. Розв'язати проблему війни і миру, змінити політику україно-російських відносин та війни на Донбасі, хоча вкладають в це різні групи виборців В. Зеленського також нерідко прямо протилежний зміст.

І в цій піраміді суперечливих соціальних потреб, очікувань, мрій та утопій об'єктивно визріває кілька проектів майбутнього для країни. Найбільш загрозливий, виходячи з деяких меседжів виборчої кампанії переможця, – це реально проект демонтажу України як перспективної держави через некомпетентну популістичну політику і здачу національних інтересів. Підштовхувати до дій, які будуть рухати державу до такого майбутнього будуть досить чисельні групи з тих 73 %, що вибрали в лідери нації В. Зеленського. Це може поставити країну на межу виживання і розпаду, перетворення в малоросійський анклав, домініон Росії, при збереженні навіть зовнішніх атрибутів незалежності. За таких умов реалізація цього проекту загрожуватиме не лише Україні, а й існуванню тих політичних сил, що стоять за ним.

Адже неминуче матимемо масовий протест і спротив, проте в умовах фактичної війни це також вкрай неприємний сценарій для країни – сценарій самодеструкції.

Не варто виключати в середовищі переможців президентських виборів і можливість, хоча й не надто високу, проекту успішної демократичної деолігархізованої України з посиленням суверенітетом від зовнішнього управління та полікультурними орієнтаціями. Метафорично пише про це Ю. Мосцова у «Кварталі «чорних лебедів»», аналізуючи перші кроки президента В. Зеленського і виклики та ризики, що стоять перед ним: «Якщо дивитися з учорашнього дня, може скластися враження абсолютної безнадійності й неминучого програшу країни. Але якщо подивитися з завтрашнього, то, може, ми стали на правильний шлях? Настав час змінюватися. Нам не вдається еволюція. Вона перетворюється на деградацію. Мовчки, подумки, порівняйте з 1991 роком цифри, якими описувалися площа країни... населення країни... ВВП країни... промисловий потенціал країни... науковий потенціал країни... якість підготовки кадрів у країні... Нам потрібна революція. Цього разу не емоційна і праведна, а креативна і продумана. Новаторська революція» [14].

Це передбачатиме глибоке перезавантаження політичної системи і заключення нового суспільного договору з політичним класом. Вимагатиме не просто системних дій з оновлення та осучаснення політики, а знаходження і втілення принципово інноваційних підходів до розв'язання поточних завдань та монтажу перспективного проекту майбутньої України. Ба більше, навіть наявність концепту такого проекту та готовність оновленої владної команди до його реалізації – умови необхідні, але недостатні. Без значної мобілізації соціальної підтримки таких перетворень, без демонстрацій поетапних часткових досягнень на цьому шляху і переконання в цьому прихильників змін, шансів досягти успіху в такому амбітному проривному проекті буде мало. І хоча зараз суспільна підтримка нового Президента дуже велика, цей період «медового місяця» у відносинах з виборцями триватиме недовго. Далі кожен політичний крок буде сегментувати різноманітну соціальну базу Президента і відколювати все нові групи, що розчаровуватимуться. Тим більше, що без певних непопулярних у багатьох верствах українського суспільства політичних рішень в нинішній складній ситуації просто не обійтись. Проте при сильній політичній волі, осмисленій стратегії, чіткому баченні цілей та засобів їх досягнення, при підтримці такої візії України можливими союзниками з демократичних політичних сил та зовнішніми партнерами таке майбутнє України матиме шанси на матеріалізацію.

Перший рубіж – внутрішній – перед новою політичною силою В. Зеленського буде лежати на позачергових парламентських виборах через три місяці після його інаугурації. Від результатів його проходження залежатиме великою мірою і подальша доля політичного правління нової команди, і навіть вибір чи кристалізація власного політичного проекту України. Новостворена, фактично віртуальна партія «Слуга народу», за даними соціології, набирає підтримки на рівні 30 % тих, хто збирається голосувати. Це беззаперечне лідерство у партійних симпатіях. Феномен такої партійної підтримки звичайно лежить поза раціональною мотивацією, є емоційним, належить до політичних настроїв, пов'язаний з невистиглою ще ейфорією від перемоги В. Зеленського над П. Порошенком і надією скорого втілення своїх сподівань та щедрих обіцянок претендента під час виборчої кампанії. Проте сутнісною характеристикою настроїв, як доказує політична психологія та наша власна попередня політична історія, є їх висока мінливість, нестійкість, швидке перетікання в іншу модальність. Тому майбутнє проекту В. Зеленського значною мірою залежить від того, як корелюватимуться швидкості неминучого охолодження і подальшого розчарування мас від дій чи бездіяльності нових політиків та їх вкорінення в політичну систему країни завдяки отриманню домінантної фракції у Верховній раді, лояльної коаліції та власного Кабінету міністрів, сформованого останньою.

При позитивному для президента і його партії сценарії нові політики матимуть можливість взяти реальне управління країною у свої руки і спробувати втілити власний проект майбутнього України, який до того часу буде вже відпрацьований і більше зрозумілий суспільству. При негативному для них розвитку ситуації Президент і його команда загрузнуть у протистоянні з парламентом, урядом і матимуть швидше номінальний, а не реальний вплив на основні процеси суспільного розвитку. Це призведе до напівпаралічу влади, відсутності сил на очікувані зміни і, як логічне завершення, – безславної, а то і дочасної втрати влади Президентом.

Підкреслимо значне зростання ймовірності на реалізацію позитивного сценарію розвитку при приєднанні до нього низки проєвропейських демократичних українських політичних сил, які можуть поділяти основні принципи оновлення країни. Зокрема, але не виключно, таку підтримку могли б надати в «Батьківщині» Ю. Тимошенко та в «Громадянській позиції» А. Гриценка. Останні отримали серйозну підтримку виборців на президентських перегонах. Це дасть їм право і можливість активно включитися в проектування майбутнього розвитку країни, якщо підтвердять свою популярність на парламентських виборах.

У векторі європейського і демократичного та антиолігархічного розвитку України формується зараз ще один політичний проект. Його уособлюють С. Вакарчук і новостворена політична партія «Голос». Це проект низовий, викликаний непридатністю для широкого загалу як «порошенківського» консервативно-європейського з олігархічною складовою, так і «кварталівського» проекту з його популістською, радикальною, нерідко малокомпетентною риторикою змін, «посадок» і «миру» за незрозумілу ціну. Це проект романтичний, патріотично-європейський, як і його лідер. Дочасні парламентські вибори 21 липня 2019 року покажуть його конкурентність серед інших політичних проектів. Суспільна потреба в ньому відчутна, та умови його становлення як сильного повноцінного політичного проекту зараз не надто вдалі. Критично мало часу для розгортання організаційної, кадрової, програмно-ідеологічної та медійно-пропагандистської потуг цієї політичної сили до парламентських виборів. Його соціальна підтримка може бути дуже значною, відтягуючи електорат і старого, і нового Президента. Адже в порошенківській «групі 25 %» біля 10 % підтримали його лише на противагу вибору В. Зеленського. А у самого В. Зеленського майже 40 % тих, хто голосував за нього через неприйняття особи та стилю політичного правління П. Порошенка. З цієї практично половини електорального поля потенційно вагома частка може підтримати проект С. Вакарчука. Через місяць після проголошення рішення С. Вакарчука йти з партією на парламентські вибори соціологи зафіксували його підтримку у травні 2019 року на рівні близько 5 %, що дає сподівання на проходження в парламент цієї сили [15]. При успішності зусиль його команди донести до цих виборців свої ключові ідеї та переконати їх повірити в перспективність і проекту, і лідера для України і для власного майбутнього.

Не треба ігнорувати проявлений також на виборах діаметрально протилежний проект бачення майбутнього України. Це совкова денаціоналізована Україна як частина «руського міра». Масштаби соціальної опори такого бачення України варто оцінити як вагому загрозу державності після майже тридцяти років незалежності і п'яти років агресії Росії та війни на Донбасі. Підживлюваний ностальгією низів та «гібридною» масованою пропагандистською інтоксикацією населення південного сходу України впродовж десятиліть, він дав 13 % підтримки проросійських экс-регіоналівських кандидатів Ю. Бойка та О. Вілкула по країні та до 70–80 % голосів за них на Донбасі і півдні в першому турі президентських виборів. Перед парламентськими виборами на кінець травня 2019 року соціологічні опитування центру «Соціо-

прогноз» зафіксували рейтинг проросійської «Опозиційної платформи – За життя» на рівні 9 %, що виводить її на друге місце. Разом з підтримкою сподієного їм Опозиційного блоку сумарно мають 10–12 % вподобань населення [15].

Хоча самостійно стати визначальним у політиці країни цей вектор все ж не може, він зумів досягти в політичному просторі країни помітного місця. Не рахуватися з цим є помилкою. Цей проект «де-факто» кремлівський, по суті ретроградний з установкою «вперед в минуле». При певних умовах він зможе підживити інші безперспективні для України проекти майбутнього. Адже цілком не можна виключати після парламентських виборів «широкої коаліції» політичних сил, в яку зокрема можуть входити і «команда ЗЕ», і проросійська опозиція.

Розглянуті проекти майбутнього від низки політичних сил, звичайно, не вичерпують весь наявний перелік. Не береться до розгляду, наприклад, такий сценарій майбутнього, як хаотизація розвитку країни. Він має ймовірність, але не як більш-менш кристалізований проект майбутнього якоїсь політичної сили в країні. А може зреалізуватися у вигляді надто жорсткого протистояння політичних сил, фінансових кланів і за активної дестабілізації ситуації ззовні, з боку Росії. Виносимо за дужки також проект майбутнього України, який мають праворадикальні націоналістичні рухи. У них він досить чітко прописаний, проте вибори показали його нинішню неконкурентність описаним вище.

Позначені нами основні проекти майбутнього, за якими стоять політичні сили чи політичні групи з доволі високою суспільною підтримкою, знаходяться одночасно в ситуації паралельного співіснування в політичному просторі і часі. Їх сила та привабливість у суспільстві не є константами, вони знаходяться під впливом багатьох перемінних. Зокрема і конкурентного протистояння. У суспільно-політичному житті політична конкуренція змінює популярність проектів. Політика все більше трансформується у сферу боротьби проектів, що змагаються за управління суспільством, ставкою якого є контроль над його простором, влада над його майбутнім.

Звернемо увагу на ще один аспект. Навіть основні проекти майбутнього країни по-різному артикульовані самими їх носіями, тим більше нечітко усвідомлені на рівні суспільства. Це проблема політичної культури суспільства та способів комунікації політичного класу з громадянами. Останні вибори показали кричущі проблеми в обох цих сферах. Потреба в усвідомленні суспільством змістовних пропозицій майбутнього дуже велика, й експерт-

ному середовищу та політичним ідеологам варто активно роз'яснювати це громадянам. Адже їх підтримка політиків чи політичних сил є і підтримкою політичних проєктів майбутнього. Помилка у виборі може позбавити їх власне перспективного майбутнього для себе і для країни. Історія свідчить, що народи нерідко допускають такі помилки, коли бездумно слідує за безвідповідальними політиками, маніпуляторами, популістами та владолюбцями. Історія України ХХ століття тому унаочнене підтвердження.

Таким чином, маємо слабо усвідомлену конкуренцію низки політичних проєктів майбутнього в ситуації високої невизначеності і наростання загроз.

Однак щодо політичного проєктування майбутнього України в експертному середовищі існують і цілком песимістичні оцінки, які взагалі ставлять під сумнів можливість існування нині якогось об'єднаного проєкту «Україна». Найбільш виразно це бачення ситуації після президентських виборів формулює С. Дацюк: «Якщо єдиної держави нема (є глибинна і публічна), стратегічного самовизначення солідарного суспільства нема, то і України взагалі нема. ...І це не метафора. Проєкт „Україна” закритий, бо ми відмовилися від проєктної культури. Стратегія „Україна” заблокована, бо ми так і не вийшли на процес стратегування. Зовнішнє управління готує країну до дефолту. Росія вичікує у млявій війні. ...Але, припустимо, що раціональні аргументи непереконливі. Давайте тоді візьмемо слоган Зе-кампанії „Ні обіцянок, ні пробачень” (автор Віктор Павлік) за принципом „з пісні слів не викинеш” – як емоційно-образну фіксацію моменту трансформації соціального світу України. Ні обіцянок, ні пробачень [жодних щонайменших уявлень про майбутнє, лише соціальна помста], Все сталося само собою [ми здійснили вибір підсвідомо, на рівні соціальних інстинктів], Слова набули нових значень, [мусимо відмовитися від безлічі старих слів, також і від слова „Україна”], Ми ж не змінилися з тобою [ми так і не стали керуватися мисленням чи рефлексією і не розуміємо значення нових слів]. Оскільки ми відмовилися від проєктного та стратегічного підходів, настає період контингентної політики чи політичного серфінгу. Принципова проблема цієї політики у складності творення солідарного самовизначення суспільства, адже мертва не лише національна ідея, майже мертвим є міф про олігарха-патріота, хоч ще живим є міф про ефективного менеджера» [16].

Проєкт старої України консервативного, націонал-патріотичного в поєднанні з олігархічним наповненням завершився поразкою, був переможений НеУкраїною. «Отже – на цих виборах контрабандним чином, поза мисленням і суспільною думкою, як колективне несвідоме, виникла НеУкраїна.

І мені здається, як перший крок, це добре. Але спонтанності недостатньо – для розуміння має бути якась глибина і горизонт» [16].

У цих судженнях на рівні інтенції осмислюється неперехідна необхідність осмисленого проектування майбутнього всупереч нинішнім реаліям, хоча не вбачається спроможність ні інтелектуалів, ні політичного класу на створення і втілення перспективного консолідованого проекту України. Напевне, варто прийняти ці судження до уваги, проте, ймовірніше, як застереження, яке повинне лише повернути нас до проектної культури, мотивувати до посилення зусиль у роботі над свідомим і відповідальним формуванням майбутнього країни через його проектування і стратегування.

Нині все гостріше приходить усвідомлення життєвої необхідності «великого інтегрального проекту» для України, пошуку ідентифікаційних, ціннісних, духовних підстав стратегічних проєктів, заснованих на національних інтересах і здатних вивести країну в позитивне майбутнє. Точно як і солідарної відповідальності громадян, громад, експертного середовища та політичного класу країни за проектування і втілення її позитивного майбутнього. Майбутнього не як привілею меншості – привілейованого класу, що час від часу нав'язував маніпулятивним способом свої проєкти майбутнього, а як права України на своє суверенне позитивне відкрите майбутнє. Робота над таким проєктом має продовжуватися.

Література:

1. Дацюк Сергій. Незалежне майбутнє України. URL: ua24ua.net/sergiy-datsyuk-nezalezne-maybutne-ukraini/
2. Политическое проектирование: глобальное, национальное, региональное изменения / под ред. М. Н. Грачева и Н. А. Борисова. М.: Мир философии, 2016. 464 с.
3. Политическое проектирование в пространстве социальных коммуникаций: материалы X Междунар. науч. конф. Ч. 1. М.: ЛЕНАНД, 2013. 456 с.
4. Митрохина Т. Н. Объяснительные возможности концепта «политический проект» (на материалах сайта Института динамического консерватизма). *Theories and Problems of Political Studies*. 6`2015. С. 111–132. Publishing House «ANALITIKA RODIS». URL: www.publishing-vak.ru
5. Пушкарева Г. В. Технологии социального проектирования в процессе реформирования государственной службы. *Общественные науки и современность*. М., 2011. № 4. С. 44–51.
6. *Бутченко Т. І.* Соціально-політичне проектування: проблема взаємозв'язку суспільних потреб і державних інтересів: монографія. Запоріжжя: КСК-Альянс, 2011. 280 с.
7. Почепцов Г. Г. Управление будущим. Харьков: «Фолио», 2019. 471 с.
8. Горбулін В. П. Хроніки передбачень: 2006–2017. Харків: «Фолио», 2017. 255 с.

9. Дацюк С. Популярно про стратегію та стратегування 1-10. URL: blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/46fbf98759430/
10. Вороніна К. Ю. Теоретичні підходи до визначення політичного проектування. URL: www.allbest.ru
11. Кіпень В. П. Україна в геополітичних проектах ЄС і Росії. *Європейська перспектива України та візова політика країн ЄС: виклики і можливості*. Матер. міжнар. наук.-практ. конф. Донецьк: Сх. видав. дім, 2013. С. 21–32.
12. Foundation for Future / URL: <http://ffflab.com>
13. Випробування прийдешнім: Сергій Дацюк про майбутнє України. URL: <https://ceoclub.com.ua/mind/sergij-dacyuk>
14. Мостова Юлія. Квартал «чорних лебедів». *Дзеркало тижня*. Випуск № 20. 31 травня 2019 р. URL: dt.ua/internal/kvartal-chornih-lebediv-313122_.html
15. Результати соціологічних опитувань. Парламентські вибори. URL: https://ukraine-elections.com.ua/socopro/parlamentskie_vybory
16. Дацюк Сергій. НеУкраїна. URL: blogs.pravda.com.ua/authors/datsuk/5cbea534bfb5/ 27 квітня 2019